

BOZKIR

Erdem İlic

Yurtsuzlaşma¹ (*detrterritorialization*), **Gilles Deleuze** ve **Felix Guattari**'nin sosyal bilimler literatürüne armağanı bir kavram. Küreselleşme tartışmalarından göç çalışmalarına, savaşlardan iklim krizlerine kadar dünya çapında yaşanan birçok olay ile yakından ilgili olmasının yanında kavramın kapsamının çok daha geniş ve zamansız olduğunu öncelikle vurgulamak gerekir. **Deleuze**, yurtsuzlaşma kavramını “kendi alanlarından koparılmış ve başka bir kavram içine yerleşmek zorunda kalmış olmak” (Parnet ve Deleuze, 1990: 34-35) biçiminde tanımlar. Bunun yanında **Deleuze** ve **Guattari**, yurtsuzlaşma süreçlerinin yeniden-yurtlandırma ile bir arada işlediğini sıklıkla vurgular. Örneğin insansıların ön ayakları yurtsuzlaşarak ele dönüşürken, el bu sefer alet ve sopa ile yeniden-yurtlanır ve sopayı yurtsuzlaştırır (Deleuze ve Guattari, 2004: 65). Toprak (*earth*) her zaman büyük yurtsuzlaştırıcı, aynı zamanda yurtsuzlaşan olmuştur: Toprağın “kendisi de kitleler halinde yurtluklarını terk edenlerin, suyun dibinde sıra halinde yürüyüşe geçen ıstakozların, semavi bir kaçış çizgisi boyunca at koşturan hacıların veya şövalyelerin devinimine karışır gider” (Deleuze ve Guattari, 2004: 80).

Kavramlar ne bir dönemle ne de belli etkinlik alanlarıyla sınırlanabilir. Bu nedenle yurtsuzlaşma (ve yeniden-yurtlanma) kavramını da basit bir biçimde yer değiştirme olarak anlamamak, somut fenomenlerle sınırlamamak ve özgül koşullara indirgememek gerekir. Bunların yanında **Deleuze** ve **Guattari** yurtsuzlaşmış sermaye akımları ile yurtsuzlaşmış emek akımları arasındaki karşılaşmadan doğan kapitalizmin yeryüzü ölçeğinde büyük ve kapsamlı yurtsuzlaşma güçlerini oluşturup harekete geçirdiği vurgusunu yapar (2012: 299).

---

¹ Fransızca aslı “*déterritorialisation*” olan kavram yaygın olarak “yersizyurtsuzlaşma” biçiminde çevrilir. Bunun yanında “yurtsuzlaşma” biçiminde çeviriler de mevcuttur (Deleuze ve Guattari: 2004). Bu yazıda okuma kolaylığı sağladığı düşünüldüğü için “yurtsuzlaşma” biçimindeki çeviri tercih edildi.

Dahası yurtsuzlaştırma, kapitalizmin temel eğilimlerinden biri olagelmıştır (Deleuze ve Guattari, 2012). Bu eğilimin kapitalizmin günümüz momentinde kendisini daha sık, etkili ve kapsamlı bir biçimde gösterdiğine şüphe yok. Akademik literatürde küreselleşme üzerine tartışmalarda kavramın bağlayıcı bir konum işgal etmesinin sebebi de budur.² Bir taraftan göçler, diğer taraftan enformasyon ağlarının etkinlik alanının genişlemesi, mesafelerin anlamının aşınması ve homojenleşmesi, mekânların bölgesel belirlenimlerinden kopması, kurum modellerinin modülerleşmesi, emek sürecinin esnekleşmesi, çalışmanın, düşüncenin, kültürün, imgelerin, kavramların, öznelliklerin yurtsuzlaşmasına sebep olur.

Yönetmenliğini **Ali Özel**'in yaptığı **Bozkır** (2019) filmine gelirsek, öncelikle genel olarak sinema eleştirisinde karşılaştığımız egemen alışkanlığa yönelik birkaç konuyu ele almak, belki de elemekte yarar var. Kültür endüstrisi bileşenleri üreten ana akım sinemanın stereotipler, şablonlar ve klişelerle çalıştığı sıklıkla hatırlatılır. Çeşitli yönleriyle benzer bir durum film eleştirisi için de geçerlidir. Örneğin bütün filmlere klasik anlatı kalıpları, kahraman mitleri veya ailecilik gibi konular üzerinden bakmak, eserle kurulan ilişkinin -sözün düz anlamıyla- sağlığını bozar. Benzer şekilde **Bozkır** filmini de yalnızca bir baba-oğul gerilimi hattından çözümlenmek indirgeyici ve dar bir perspektife neden olacaktır. Buna karşın yurtsuzlaşma kavramını filmin merkezine yerleştirmek, onun temel meselesini anlamak için bize işlevsel bir araç sunar.

Kentleşmenin yaygınlaşması, kentin anlamının değişmesi, tarımın aşınması ve dönüşmesi gibi nedenlerle köyün çeşitli biçimlerde yok edildiği veya dönüştürüldüğü bir dönem deneyimliyoruz. Köy imgesi artık daha çok ölümle ilişkili. **Bir Zamanlar Anadolu'da** (Nuri Bilge Ceylan, 2011) filmindeki köy muhtarının en büyük meselesinin morg olması rastlantı değil. **Bozkır**'ın genel planlarında ise kapitalist makinenin bitmek bilmez enerji ihtiyacının kurbanı olan köylerden biri var karşımızda. Çalışmaya başladığı anlaşılan baraj hakkında büyük yeğenin "ihtiyaç" biçimindeki tespiti kaçınılmaz bir buyruk olarak daha filmin başında çarpıyor herkesin yüzüne. Bu durum yine **Deleuze** ve **Guattari**'nin terminolojisinde kapitalizmin aksiyom üretme kapasitesi ile ilgilidir. Filmde babaya atfedilen ketum ve inatçı suçlama da gücünü buradan alır. Oysa bu

---

² Küreselleşme ve yurtsuzlaşma üzerine yapılan tartışmalardan birkaçı için bkz. (Elden, 2005), (Kearney, 1995).

kuvvetlerin hiç kimseye sorgulanacak ya da karşı koyulacak hiçbir alan bırakmıyor olması konu bile edilmez.

Burada söz konusu olan, bir köyü sular altında bırakacak olan bir baraj projesi değil, kapitalist makinenin harekete geçirdiği, sadece köyün sakinlerini değil, ölüleri bile yerinden edecek derecede geri dönülmez kopuşlara sebep olacak bir yurtsuzlaştırma sürecidir. Sürecin etkisi filmde suyla kavranır. Su, filmin sinematografisi içinde oluşturucu bir öge olarak karşımıza çıkar. Ancak bu öge formel, imgesel, estetik bir sinematografinin ve sağanak yağmuru kasvet ve yıkımla ilişkilendiren klişelerin çok daha ötesindedir. Bozkıra düşen yağmur son derece özgül bir karakter kazanır. Artık ne bereketi çağırır ne de metaforiktir. Tıpkı filmin oyuncularından biri gibi öyküye içkindir. Bu durumun en çok farkında olan kişi babadır. Bu nedenle içini döktüğü tek anda, ağzından dökülen şu cümlelerde doğrudan bize bakar: *“Eskiden evimiz suya yakın diye sevinirdik. İlk bizim evi yutacak.”*

Yutulacak olan evin karşısında yeniden-yurtlandırmanın imgesi olan evler ise arabadan inme ihtiyacı bile duyulmadan, uzaktan bakılıp “güzel olmuş” sözleriyle geçiştirilecek, geçilip gidilecek derecede belirsizdir. Bu nedenle yaşlı adamın çaresiz ayak direyişini yalnızca nostaljik bir mazi, anı, bellek terimleriyle kavramak yetmez. Bilakis anı, yeniden yurtlandırmanın ardından başlayabilir ancak, zamanla silikleşir, anının kendisi de yerini yurdunu yitirir. Küçük yeğenin evin damına uzun bir direk dikmesinin ardında da bu belirsizleşmenin kaçınılmazlığı vardır. Bir zamanlar çocuk oyunları ile kuşatılan dış cephelerin mantolanıp, evlerin bütün karakterinin yaldızlı tadilatlarla yenilenip durduğu, “inşaat ya resulullah” (Bora, 2016) şiarıyla sokakların yap-boza dönüştürüldüğü bir dünyada böyle bir

koordinat arayışı, normatif olanı sorgusuz benimsediği için sesi gür çıkabilen egemen tarafından anlaşılmayıp alay konusu olacaktır. Kendisini dayatan bu rasyonalitenin, ömrünün sonbaharındaki bir adama kefen bezi hazırlatmasına sebep olan çılgınlık karşısında kime ne anlatılabilir ki?

Kaynakça

- Bora, T. (2016). *İnşaat Ya Resulullah*. (Der.) T. Bora. İstanbul: İletişim.
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (2004). *Felsefe Nedir?* (Çev.) T. Ilgaz. İstanbul: YKY.
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (2012). *Anti-Ödipus Kapitalizm ve Şizofreni 1*. (Çev.) F. Ege, H. Erdoğan, M. Yiğitalp. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yay.
- Elden, S. (2005). "Missing The Point: Globalization, Deterritorialization and The Space of The World", *Transactions of the Institute of British Geographers* 30 (1): 8-19.
- Kearney, M. (1995). "The Local and The Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism", *Annual Review of Anthropology* 24 (1): 547-565.
- Parnet, C. ve Deleuze, G. (1990). *Diyaloglar*. (Çev.) A. Akay. İstanbul: Bağlam Yayınları.